

ПОРАСТ ЗАВРШНОГ ФЕРТИЛИТЕТА КОД ВИСОКООБРАЗОВАНИХ ЖЕНА: ФОКУС У КРЕИРАЊУ ПОПУЛАЦИОНЕ ПОЛИТИКЕ У СРБИЈИ

НАТАЛИЈА МИРИЋ

Универзитет у Београду
Географски факултет, Одсек за демографију
Студентски трг 3, Београд, Србија
nmiric@gef.bg.ac.rs

САЖЕТАК: Имајући у виду забележени пораст завршног фертилитета високообразованих жена у периоду 1991–2011, циљ рада је да се укаже на то колико промене у вероватноћама повећања броја деце доприносе том порасту. Наведени циљ подразумеваће примену метода декомпозиције базираном на подацима пописа становништва из 1991. и 2011. године, уз обухват жена постфертилне доби. Резултати показују да се забележени пораст завршног фертилитета високообразованих жена у највећој мери објашњава позитивним помацима у прогресијама ка прво- и другорођењу, што сведочи о све израженијој доминантности ниских репродуктивних норми. С обзиром на њихову све већу тежњу да се остваре као мајке али да се све чешће заустављају на једном детету (евентуално двоје), може се рећи да би у фокусу популационе политике требало да буде деловање у правцу олакшавања одлуке о уласку у родитељство.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: завршни фертилитет, високообразоване жене, популациона политика, Србија

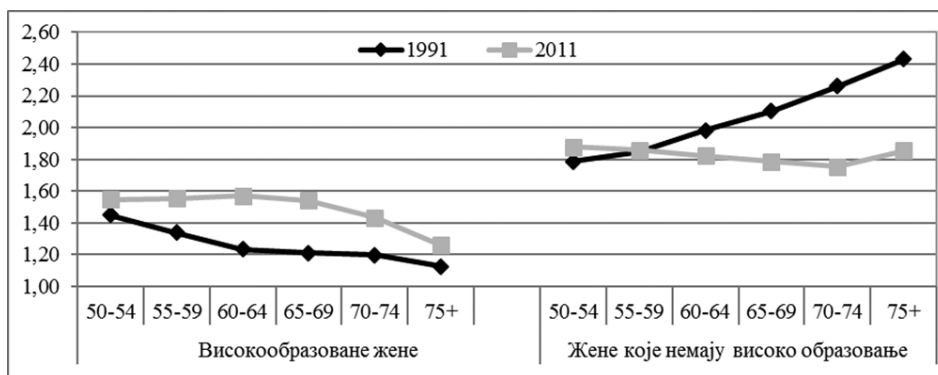
КОНТЕКСТ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Као и у осталим европским земљама [Wood, Neels and Kill 2014; Brzozowska 2015; Beaujouan, Brzozowska and Zeman 2016; Jalovaara et al. 2017], негативна веза између фертилитета и образовања егзистира и у Србији [Рашевић 1995; Рашевић 2015; Vasić, Gligoriјевић and Devedžić 2014; Rašević and Vasić 2017]. У литератури се пораст образовања доводи у везу са ширењем постматеријалистичких вредности и норми које обликују ниске фертилетне преференције [Lesthaeghe and Van de Kaa 1987], као и с порастом опортунитетних трошкова рађања детета [Becker 1991]. Према подацима пописа становништва (2011), завршни фертилитет високо-

образованих жена (50+) био на nivou 1,52, односно на nivou који је за око 20% нижи у односу на жене које немају терцијарно образовање (1,86). Главни узрок најнижег фертилитета јесте одлагање родитељства које је првобитно иницирано дужим процесом школовања, као и низом директних и индиректних фактора које са собом „доноси” високо образовање.

Међутим, потпуно супротно женама без високе школске спреме, код високообразованих жена постфертилне доби евидентиран је пораст нивоа рађања у периоду 1991–2011 (са 1,26 на 1,52). Чињеница је да се пораст завршног фертилитета одвијао паралелно са свеукупном експанзијом најобразованије категорије жена. Тако се апсолутни број високообразованих жена (50+) повећао 3,5 пута у наведеном периоду, тј. са 52.169 на 190.688. Поред тога, у објашњењу растућег тренда завршног фертилитета треба узети у обзир, с једне стране, морталитетни фактор, и с друге стране, излазак „беби-бумера” из фертилне доби. Прво, не треба занемарити допринос морталитета старијих кохорти жена којима је типичан нижи ниво рађања због контекста живљења и одрастања у условима пред и за време Другог светског рата. С друге стране, рођење и одрастање у времену које је обележено опоравком, обновом и свеопштим прогресом у периоду који је уследио након завршетка рата, свакако су се могли позитивно одразити на репродуктивно понашање генерације „беби-бумера”¹. Подаци пописа (2011) показују да су високообразоване „беби-бумерке” (жене у педесетим и раним шездесетим годинама) рађале у просеку 1,56 детета по жени, што је више у односу на забележени ниво завршног фертилитета високообразованих жена у касним шездесетим и седамдесетим годинама старости (Графикон 1).

Графикон 1. Завршни фертилитет жена (50+) према образовном nivou и старосним кохортама, Република Србија, 1991–2011. године

Извор: Према подацима Пописа становништва и домаћинства 1991–2011. године

¹ Како Ј. Стојилковић [2010] наводи, „беби-бумерима” се могу сматрати генерације рођене између 1947. и 1957. године

Дакле, пораст завршног фертилитета најобразованијих жена испољава се на два начина. Прво, поредећи старосне кохорте, завршни фертилитет је највиши код најмлађих генерација (50–54, 55–59), док је најнижи код најстарије (75+) (1,55 наспрам 1,26). Друго, као што је споменуто, поредећи пописне године, све старосне кохорте високообразованих жена које су изашле из фертилног периода карактерише пораст нивоа рађања, и то нарочито код шездесетогодишњакиња (за 0,3 детета по жени) (Графикон 1). Како М. Рашевић [1995] наводи, интензиван пораст рађања код жена с највишим образовањем, односно њихово приближавање по броју деце просеку за остале жене исте старости, може се тумачити и губитком одређеног елитизма и оних карактеристика којима се раније одликовао највећи број факултетски образованих жена (потпуна посвећеност каријери, касно ступање у брак, велико учешће неудатих и разведених итд.).

С обзиром на напред предочено, циљ овог рада јесте да покаже у којој мери промене у прогресијама у паритету деце (вероватноће повећање броја живорођене деце) доприносе порасту завршног фертилитета високообразованих жена. Вероватноће повећања броја деце омогућавају сагледавање репродуктивних норми кроз историјску димензију што је важно имајући у виду проблем недовољног рађања у нашој земљи. С друге стране, експанзивни пораст броја најобразованијих жена говори у прилог томе да ће репродукција у будућности све више бити ослоњена управо на њих. То упућује на релевантност сагледавања репродуктивног понашања најобразованијих жена при креирању мера за подстицање рађања.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Циљ рада подразумева примену метода декомпозиције базираном на подацима Пописа становништва и домаћинства из 1991. и 2011. године.² Обухваћене су жене постфертилне доби са завршеном вишом школом / високом школом / факултетом / академијом (старосне кохорте 50–54; 55–59; 60–64; 65–69; 70–74; 75+).

Метод декомпозиције базиран на вероватноћама повећања броја деце [Zeman et al. 2018], омогућава да се забележени пораст завршног фертилитета високообразованих жена у периоду 1991–2011. разложи на доприносе промена у вероватноћама рађања најмање једног детета (a_0), најмање двоје деце (a_1), затим најмање троје деце (a_2) и промена у вероватноћи рађања деце високих редова рођења (четврто и више) (a_{3+}).

Разлагање забележеног пораста завршног фертилитета (разлика у стопи кумулативног фертилитета у 2011. (СКФ₂₀₁₁) и 1991. (СКФ₁₉₉₁) на споменуте доприносе, подразумева неколико фаза. Прво, на основу дистрибуције високообразованих жена анализираних старосних кохорти према броју живорођене деце, израчунавају се вероватноће повећања броја деце за 1991. и 2011. годину:

² Резултати у овом раду су исказани за Републику Србију без података за АП Косово и Метохију.

$$a_i = \frac{\sum_{i+1}^{4+} Vx}{\sum_i^{4+} Vx} \quad (1)$$

i – паритет живорођене деце; $\sum_i^{4+} Vx$ – број високообразованих жена старости x које имају најмање i броја деце, $\sum_{i+1}^{4+} Vx$ – број високообразованих жена старости x које имају најмање $i + 1$ броја деце.

Затим се у другој фази, на основу добијених вероватноћа (a_0, a_1, a_2, a_{3+}), израчунава стопа кумулативног фертилитета високообразованих жена анализираних старосних кохорти за 1991. и 2011. годину ($СКФ_{1991}, СКФ_{2011}$):

$$СКФ = a_0 + a_0 * a_1 + a_0 * a_1 * a_2 + a_0 * a_1 * a_2 * a_{3+} \quad (2)$$

Трећа фаза укључује израчунавање „стандардизоване” стопе кумулативног фертилитета у 1991. години, при чему се као стандард узимају вероватноће повећања броја деце из 2011. године, идући од нижих (a_0) ка вишим паритетима (a_{3+}). Следећи Формулу 2, израчунава се најпре „стандардизована” стопа кумулативног фертилитета у 1991. години при чему се као стандард узима вероватноћа рађања најмање једног детета из 2011. године ($стСКФ_{a_0, a_{2011}}^{1991}$). Узимајући као стандард вероватноћу рађања најмање двоје деце и вероватноћу рађања најмање троје деце из 2011. године, на исти начин рачунају се и ($стСКФ_{a_0, a_1, a_{2011}}^{1991}$) и ($стСКФ_{a_0, a_1, a_2, a_{2011}}^{1991}$).

$$\begin{aligned} &стСКФ_{a_0, a_{2011}}^{1991} \\ &= a_{0,2011} + a_{0,2011} * a_{1,1991} + a_{0,2011} * a_{1,1991} * a_{2,1991} + a_{0,2011} * a_{1,1991} * a_{2,1991} \\ & * a_{3+,1991} \end{aligned} \quad (3)$$

$$\begin{aligned} &стСКФ_{a_0, a_1, a_{2011}}^{1991} = a_{0,2011} + a_{0,2011} * a_{1,2011} + a_{0,2011} * a_{1,2011} * a_{2,1991} + a_{0,2011} * a_{1,2011} * \\ & a_{2,1991} * a_{3+,1991} \end{aligned} \quad (4)$$

$$\begin{aligned} &стСКФ_{a_0, a_1, a_2, a_{2011}}^{1991} = a_{0,2011} + a_{0,2011} * a_{1,2011} + a_{0,2011} * a_{1,2011} * a_{2,2011} + a_{0,2011} * a_{1,2011} * \\ & a_{2,2011} * a_{3+,1991} \end{aligned} \quad (5)$$

На основу добијених стандардизованих стопа (формуле 3, 4, 5), у завршној четвртој фази израчунавају се доприноси промена у вероватноћама рађања најмање једног детета (a_0^e), најмање двоје деце (a_1^e), најмање троје деце (a_2^e) и допринос промена у вероватноћи рађања деце високих паритета (a_{3+}^e), укупној разлици у стопи кумулативног фертилитета у 2011. и 1991. ($СКФ_{2011} - СКФ_{1991}$):

$$a_0^e = стСКФ_{a_0, a_{2011}}^{1991} - СКФ_{1991} \quad (6)$$

$$a_1^e = стСКФ_{a_0, a_1, a_{2011}}^{1991} - стСКФ_{a_0, a_{2011}}^{1991} \quad (7)$$

$$a_2^e = стСКФ_{a_0, a_1, a_2, a_{2011}}^{1991} - стСКФ_{a_0, a_1, a_{2011}}^{1991} \quad (8)$$

$$a_{3+}^e = \text{СКФ}_{2011} - \text{стСКФ}_{a_0, a_1, a_2, 2011}^{1991} \quad (9)$$

Збир ова четири доприноса (резултати формула 6, 7, 8, 9) једнак је укупној разлици у стопи кумулативног фертилитета у 2011. и 1991. години ($\text{СКФ}_{2011} - \text{СКФ}_{1991}$). Исти поступак биће примењен у свакој анализираној старосној кохорти високообразованих жена (50–54; 55–59; 60–64; 65–69; 70–74; 75+).

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА: КРЕТАЊЕ ВЕРОВАТНОЋА ПОВЕЋАЊА БРОЈА ДЕЦЕ У ПЕРИОДУ 1991–2011.

Да мајчинство заузима значајно место у животу високообразованих жена потврђује највиша вредност вероватноће рађања најмање једног детета (према попису из 2011. године у просеку 0,845 за све кохорте пост-фертилне доби), а затим и висока прогресија ка другорођењу (0,680). С друге стране, вероватноћа да високообразована жена (50+) с двоје деце роди најмање треће дете износила је 0,103. Слично, прогресија ка четвртом (или више) детету на нивоу од 0,101 указује на то да је пропорција оних које имају најмање четворо (или више) деце у укупном броју високообразованих жена (50+) са троје деце износила 10,1%. На дугу постојаност ниских репродуктивних норми код најобразованијих жена указује исти модел вероватноће повећања броја живорођене деце код свих старосних кохорти које су завршиле репродукцију (Табела 1).

Табела 1. Завршни фертилитет и вероватноће повећања броја деце високообразованих жена по старосним кохортама, Република Србија, 1991–2011.

Старосне кохорте	Завршни фертилитет СКФ	Вероватноће повећања броја живорођене деце			
		a_0	a_1	a_2	a_{3+}
1991					
50–54	1,45	0,847	0,635	0,093	0,241
55–59	1,34	0,810	0,578	0,103	0,261
60–64	1,23	0,754	0,537	0,152	0,227
65–69	1,21	0,709	0,562	0,204	0,255
70–74	1,20	0,676	0,571	0,274	0,281
75+	1,12	0,616	0,593	0,299	0,299
2011					
50–54	1,55	0,848	0,718	0,134	0,101
55–59	1,56	0,857	0,724	0,115	0,094
60–64	1,57	0,870	0,724	0,101	0,093
65–69	1,54	0,866	0,707	0,094	0,106
70–74	1,43	0,844	0,641	0,082	0,079
75+	1,26	0,781	0,557	0,090	0,134

Извор: Попис становништва и домаћинства 1991–2011.

Промене у периоду 1991–2011. дешавале су се у правцу позитивних померања у прогресији ка првом (са 0,735 на 0,845) и другом детету (0,580 на 0,680), што значи да се пропорција високообразованих жена постфертилне доби које имају најмање једно односно најмање двоје деце порасла за око 10 до 11 процентних поена. Позитивна прогресија ка прворођењу нарочито је изражена код високообразованих седамдесетогодишњакиња (код којих је пропорција оних с најмање једним дететом порасла за око 17 процентних поена), док су позитивна померања ка другом детету највидљивија код шездесетогодишњакиња (код који је удео оних с најмање двоје деце порастао за око 17 процентних поена). Пораст вредности a_0 и a_1 евидентиран је и код педесетогодишњакиња, с тим што је он умеренији у односу на старије кохорте (Табела 1).

На другој страни, промене у прогресијама ка деци високих редова рођења (a_2, a_{3+}) могу се окарактерисати као негативне. Подаци показују да је пропорција високообразованих жена постфертилне доби с најмање троје деце опала за око 9 процентних поена (са 0,187 на 0,103), док је учешће оних с најмање четворо деце (или више) опало за чак 16 процентних поена (са 0,261 на 0,101) у периоду 1991–2011. Негативна прогресија ка деци високих редова рођења евидентирана у свим старосним кохортама, нарочито код високообразованих жена у 70-им годинама старости. Изузетак у том смислу јесу педесетогодишњакиње код којих је забележен веома благи пораст вредности a_2 , који говори да се удео оних с најмање троје деце повећао за око 2,5 процентних поена (Табела 1).

ДОПРИНОС ПРОМЕНА У ВЕРОВАТНОЋАМА ПОВЕЋАЊА БРОЈА ДЕЦЕ ПОРАСТУ ЗАВРШНОГ ФЕРТИЛИТЕТА У ПЕРИОДУ 1991–2011.

Као што се могло очекивати на основу продоченог, метод декомпозиције показао је да се позитивним променама у прогресијама ка првом и другом детету у највећој мери може објаснити пораст завршног фертилитета високообразованих жена. Најинтензивнијем порасту нивоа рађања евидентираном код високообразованих шездесетогодишњакиња, на нивоу од 0,33–0,34 детета по жени, у највећој мери је допринело управо њихово све чешће опредељење ка уласку у мајчинство. Тако се чак 80% пораста завршног фертилитета високообразованих жена старих 65–69 година у периоду 1991–2011. може објаснити позитивним померањима у прогресији ка прворођењу (+0,27). Податак о томе да би завршни фертилитет високообразованих жена ове старости у 1991. години износио 1,48 (што је за скоро 0,3 више у односу на стварно забележену стопу 1,21) уколико би важила вероватноћа рађања најмање једног детета из 2011. године, сведочи о заиста јаком позитивном ефекту. Нешто слабији, али опет позитиван ефекат промене у прогресији ка другорођењу (+0,16) сведочи о све већој тежњи високообразованих жена ка породицама с двоје деце. Слична ситуација је забележена и у старосној кохорти 60–64, у којој такође позитивни помаци у прогресији ка прворођењу (+0,19) и дру-

горођењу (+0,20) у највећој мери, али готово подједнако, доприносе порасту завршног фертилитета. Тако би ниво завршног фертилитета ове кохорте у 1991. био на нивоу од чак 1,62 (што је за скоро 0,4 веће у односу на забележену стопу), под претпоставком да су вероватноће рађања најмање једног односно најмање двоје деце имале вредности из 2011.

Иако је пораст завршног фертилитета код високообразованих педесетогодишњакиња мање изражен (50–54 за 0,10; 55–59 за 0,22) у односу на старије генерације, метод декомпозиције је показао да је он у највећој мери детерминисан позитивним померањима у прогресији ка другорођењу, указујући тиме на чињеницу да породица с двоје деце постаје „репродуктивни образац” све веће пропорције високообразованих жена. Прецизније, позитивним померањима у вероватноћи рађања најмање другог детета тумачи се 80% (50–54) односно 64% (55–59) пораста завршног фертилитета ових старосних кохорти високообразованих жена у периоду 1991–2011. С друге стране, пораст завршног фертилитета код високообразованих седамдесетогодишњакиња у периоду 1991–2011. (70–74 за 0,23; 75+ за 0,14), скоро у потпуности је детерминисан растом прогресије ка првом детету. Анализа је показала да је стандардизовани завршни фертилитет високообразованих седамдесетогодишњакиња у 1991. био за 0,3 већи у односу на забележени, уколико се као стандард узме вероватноћа рађања најмање једног детета из 2011. године (Табела 2). Овакав налаз је и био очекиван, имајући у виду ратне околности под којима су

Табела 2. Промена у завршном фертилиту високообразованих жена по старосним кохортама; Допринос промена у вероватноћама повећања броја деце у тој промени, Република Србија, 1991–2011.

Старосне кохорте	Забележени завршни фертилитет			„Стандардизовани“ завршни фертилитет (стСКФ ¹⁹⁹¹)	Допринос промена у вероватноћама повећања броја деце укупној промени завршног фертилитета (СКФ ₂₀₁₁ – СКФ ₁₉₉₁)					
	СКФ ₁₉₉₁	СКФ ₂₀₁₁	Промена СКФ ₂₀₁₁ – СКФ ₁₉₉₁	стСКФ _{30,2011} ¹⁹⁹¹	стСКФ _{30,2011} ¹⁹⁹¹	стСКФ _{30,2011,2011} ¹⁹⁹¹	а ₀ ^е	а ₁ ^е	а ₂ ^е	а ₃₊ ^е
50–54	1,45	1,55	0,10	1,45	1,53	1,56	0,00	+0,08	+0,03	-0,01
55–59	1,34	1,56	0,22	1,42	1,56	1,57	+0,08	+0,14	+0,01	-0,01
60–64	1,23	1,57	0,34	1,42	1,62	1,58	+0,19	+0,20	-0,04	-0,01
65–69	1,21	1,54	0,33	1,48	1,64	1,55	+0,27	+0,16	-0,09	-0,01
70–74	1,20	1,43	0,23	1,50	1,57	1,44	+0,30	+0,07	-0,13	-0,01
75+	1,12	1,26	0,14	1,42	1,38	1,27	+0,30	-0,04	-0,11	-0,01

Извор: Попис становништва и домаћинства 1991. и 2011. године

живеле и одрастале генерације рођене најкасније до 1921. године (у попису 1991. имале су 70+ година), као и њима условљено учестало неучествовање у репродукцији.³ Из тог разлога проистиче изразито доминантан допринос позитивне прогресије ка прворођењу, с обзиром на то да су генерације жена које су имале преко 70 година у време пописа (2011), проживљавале оптималну фертилну доб током „мирнијих” времена када су препреке заснивања породице биле мање.

У складу са смањењем вероватности рађања деце високих редова рођења (треће, четврто и више), евидентиран је њихов негативан допринос порасту нивоа рађања у свим старосним кохортама које су изишле из репродуктивне доби. Другим речима, пораст завршног фертилитета најобразованијих жена у Србији није био праћен растућом пропорцијом оних жена које имају троје, четворо или више деце. Негативан допринос прогресије ка трећерођењу евидентиран је код високообразованих жена у 60-им и 70-им годинама старости, док је смањење прогресије ка четвртом или детету вишег реда рођења деловало негативно на ниво завршног фертилитета у свим старосним кохортама (-0,01). У овом смислу изузетак су једино високообразоване педесетогодишњакиње код којих је евидентиран позитиван допринос прогресије ка трећерођењу на пораст завршног фертилитета. Овај изузетак може се повезати са наводом М. Рашевић (2006) да је до минималног пораста породица с троје деце током 1990-их (када је део кохорте рођене између 1952–1961. године проживљавала фертилну доб), дошло због бега у приватност од аномије друштва и нагласка на треће дете (и четврто) у популационој политици. Међутим, иако је позитиван, ефекат раста прогресије ка трећерођењу имао је веома слаб утицај на свеукупни пораст завршног фертилитета у овој кохорти високообразованих жена. Њихов завршни фертилитет (стандардизовани) у 1991. био би за свега 0,03 (50–54) односно 0,01 (55–59) већи од забележеног уколико би важила вероватноћа рађања најмање троје деце из 2011. године.

* * *

С гледишта популационе политике, предочене трендове треба посматрати из два угла. Прво, експанзија терцијарног образовања несумњиво говори у прилог томе да ће у будућности репродуктивни потенцијал бити све више образован што значи да ће најобразованије жене временом постати „циљна група” популационе политике. У прилог томе сведочи податак пописа [2011] да је $\frac{1}{4}$ фертилног контингента жена била високообразована. На основу евидентираних трендова, може се рећи да се повећава пропорција жена које карактерише све израженија доминантност изразито ниских репродуктивних норми. Евидентна је све израженија тежња високообразованих жена ка родитељству али се оно све чешће зауставља на једном евентуално двоје деце, што сведочи о његовом вези-

³ Према подацима пописа становништва из 1991. године, 32,3% високообразованих жена (70–74) и 38,1% високообразованих жена (75+) није имало ни једно дете.

вању за сопствено емоционално задовољство [Blagojević 1997]. Имајући у виду да су високообразоване жене оне које најчешће теже каријери и професионалном остварењу, што имплицира веће опортунитетне трошкове рађања, може се претпоставити да би адекватне мере за усклађивања родитељства и радних обавеза могле позитивно деловати у правцу стимулсања рађања деце виших редова рођења. То је потврдило недавно истраживање у нашој земљи (2017) које је указало на то да би флексибилно „клизно” радно време, као и развијенији систем јавне бриге о деци доста значили запосленим родитељима у балансирању породичних и пословних обавеза. Такође су истраживања у развијеним европским земљама у којима је, захваљујући управо мерама које олакшавају усклађивање посла и родитељства, дошло до заокрета у знаку корелације између фертилитета и образовања [Kravdal and Rindfuss 2008; Rita Testa 2014].

Друго, чињеница је да пораст завршног фертилитета високообразованих жена делује у правцу ублажавања образовне диференцијације фертилитета у нашој земљи. Напред је споменуто да је, према подацима Пописа (2011), завршни фертилитет високообразованих жена био за 20% нижи у односу на жене које немају терцијарно образовање. Међутим, овај проценат је две деценије раније (1991) износио чак 39%. Приближавање већ ниских репродуктивних норми жена, које немају терцијарно образовање изразито ниским репродуктивним нормама високообразованих жена, доводи до закључка да ће сама одлука о уласку у родитељство све више детерминисати свеукупни ниво фертилитета у нашој земљи. У том смислу високообразоване жене могу се сматрати „фокусом” популационе политике с обзиром на још увек фреквентније неучествовање у репродукцији у односу на жене без високог образовања.⁴ Може се претпоставити да је одлука о томе да ли и када родити прво дете, у већој мери опредељена психолошким мотивима, него рађање деце виших редова рођења, што указује на тежину конкретног деловања у том правцу. Полазећи од тога, може се претпоставити да би позитивна институционална клима, кроз обезбеђивање егзистенцијалне сигурности и баланса породица–посао, могла евентуално у одређеној мери олакшати улазак у родитељство, али да је „велики део” ове одлуке под утицајем личне жеље и задовољства. Предмет будућих квалитативних истраживања биће управо сагледавање детереминистичке основе уласка у родитељство што ће пружити добру сазнајну основу при креирању адекватних мера за охрабривање рађања у нашој земљи.

---

⁴ Подаци пописа (2011) показују да је међу високообразованим жена на крају фертилне доби (40–49) око 20% оних које немају ни једно дете, док је код жена без високог образовања ово учешће на нивоу око 9%.

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Бјелобрк, Гордана (2017). Истраживање 'Усклађивање рада и родитељства'. *Демографски преглед*, 17(65): 1–4.
- Рашевић, Мирјана (1995). Фертилитет женског становништва. у: *Сивановић и домаћинство према јојису 1991. године* (ур. Г. Пенев). Београд: Републички завод за статистику, 71–125.
- Рашевић, Мирјана (2015). Фертилитет женског становништва. у: *Популација Србије јојечком 21. века* (ур. В. Никитовић). Београд: Републички завод за статистику, 78–94.
- Beaujouan, Éva; Zuzanna Brzozowska and Kryštof Zeman (2016). Childlessness trends in twentieth century Europe: Limited link to growing educational attainment. *Population Studies*, 70(3): 275–291.
- Becker, Gary S. (1991). *A treatise of the Family*. Harvard University Press.
- Blagojević, Marina (1997). *Roditeljstvo i fertilitet: Srbija devedesetih*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta.
- Brzozowska, Zuzanna (2015). Female Education and Fertility under State Socialism in Central and Eastern Europe. *Population*, 70(4): 689–725.
- Jalovaara, Marika; Gerda Neyer, Gunnar Andersson, Johan Dahlberg, Lars Dommermuth, Peter Fallesen and Trude Lappegård (2017). *Education, Gender, and Cohort Fertility in the Nordic Countries*. Working paper. SpaDE: Stockholm University Linnaeus Center on Social Policy and Family Dynamics in Europe.
- Kraval, Østein and Ronald R. Rindfuss (2008). Changing Relationships between Education and Fertility: A Study of Women and Men Born 1940 to 1964. *American Sociological Review*, 73(5): 854–873.
- Lesthaeghe, Ron and Dirk van De Kaa (1986). Two demographic transitions. in: *Population Growth and Decline* (ed. R Lesthaeghe and D. Van de Kaa), Deventer, 9–24.
- Rašević, Mirjana i Petar Vasić (2017). Obrazovanje kao faktor fertiliteta i populacione politike u Srbiji. *Annales – Anals for Istrian and Mediterranean Studies*, 27(3): 599–610.
- Rita Testa, Maria (2014). On the positive correlation between education and fertility intentions in Europe: Individual and country-level evidence. *Advances in Life Course Research*, 21: 28–42.
- Sobotka, Tomáš (2004). Postponement of childbearing and low fertility in Europe. s.n.
- Stojilković, Jelena (2010). „Bejbi-bum” generacije na pragu penzionisanja. *Stanovništvo*, 48(2): 75–91.
- Vasić, Petar; Vera Gligorijević and Mirjana Devedžić (2014). Responding to population policy – which women can provide the greatest demographic benefit in Serbia? *Зборник Матице српске за друштвене науке / Matica Srpska Journal of Social Sciences*, 148: 541–550.
- Wood, Jonas; Karel Neels and Tine Kill (2014). The educational gradient of childlessness and cohort parity progression in 14 low fertility countries. *Demographic Research*, 31(46): 1365–1415.
- Zeman, Krystof; Éva Beaujouan, Zuzana Brzozowska and Tomáš Sobotka (2018). Cohort fertility decline in low fertility countries: Decomposition using parity progression ratios. *Demographic Research*, 38(25): 651–690.

INCREASE IN THE COMPLETED COHORT FERTILITY
OF HIGH-EDUCATED WOMEN – A FOCUS IN THE CREATION
OF POPULATION POLICY IN SERBIA

by

NATALIJA MIRIĆ
University of Belgrade
Faculty of Geography, Department of Demography
Studentski Trg 3, Belgrade, Serbia
nmiric@gef.bg.ac.rs

SUMMARY: Considering the recorded increase in the completed cohort fertility of high-educated women in the period 1991–2011, the aim of this paper is to indicate how many changes in the parity progression ratios contribute to this change. Using decomposition method based on population censuses 1991 and 2011, author decomposes the change in completed cohort fertility among high-educated women above reproductive age. The results show that the change in completed cohort fertility was mostly driven by increases in progression ratios to the first and the second birth. Given that there is a growing tendency to motherhood, but that it stops on one child (possibly two children), it can be said that the focus of population policy should be to facilitate decision making about entering into parenting.

KEY WORDS: completed cohort fertility, high-educated women, population policy, Serbia